

ІСТОРІЯ

УДК 338.45+339.1(477.87)«1964/1991»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-1-1>

Наталія ВАРОДІ,
orcid.org/0000-0003-4175-4928
забітований доктор з історії, доцент,
професор кафедри історії та суспільних дисциплін
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(Берегове, Закарпатська область, Україна) varadi.natalia@kmf.org.ua

ПРОМИСЛОВІСТЬ І ТОРГІВЛЯ В БЕРЕГОВОМУ Й РАЙОНІ У 1964–1991 РР.

У статті всебічно охарактеризовано промисловий розвиток Берегового в періоди застою та перебудови в СРСР в контексті УРСР і радянської економічної системи загалом. Встановлено, що Берегове, місто на заході України, у радянські часи було важливим промисловим центром. Основними галузями промисловості були: 1) текстильна промисловість: Одним з основних підприємств було Берегівське виробниче об'єднання, яке виготовляло швейну продукцію; 2) виробництво меблів. Меблева промисловість також була добре розвинена. Місто мало кілька підприємств, які виготовляли меблі та столярні вироби; 3) харчова промисловість. Вироблялися продукти харчування, включаючи консерви, перероблялися молоко й сільськогосподарська продукція, важливе місце в економіці міста займали виноробство та обробка тютюну; 4) Будівельні матеріали. Виробництво будівельних матеріалів, зокрема цегли й черепиці, також була значущою галуззю міста. Дуже розвинутою була сфера торгівлі та послуг, в місті працювало багато продуктових і промислових крамниць, різномірних майстерень і ательє, а також діяли численні ресторани та цукерні й кафе. Берегове завдяки географічному розташуванню безпосередньо біля кордону з Угорщиною та наявності природних ресурсів стало одним із найважливіших економічних центрів Закарпаття. Промисловість Берегового пережила різні етапи розвитку протягом радянської доби. Особливо інтенсивне зростання спостерігалось у 1960–1970-х рр., тоді як у 1980-х почався поступовий занепад, а на початку 1990-х економіка міста зазнала глибокої кризи. Завдяки прикордонному розташуванню, місто мало економічні зв'язки з сусідніми соціалістичними країнами, зокрема Угорщиною та Чехословаччиною, що проявлялося у співпраці, обміні досвідом та участі в міжнародних виставках. На прикладі Берегового можна простежити типові проблеми радянської економічної системи: надмірна централізація, неефективність планування, дефіцит товарів, зниження якості продукції. У 1980-х рр. у місті, як і в усьому СРСР, робилися спроби економічних реформ (перебудова, прискорення), які, однак, не змогли вирішити накопичені проблеми.

Ключові слова: Берегове, промисловість, торгівля, радянський період, економічний розвиток, Закарпаття, текстильна промисловість, меблеве виробництво, харчова промисловість, будівельні матеріали, економічна реформа.

Nataliia VARODI,
orcid.org/0000-0003-4175-4928
Dr. habil. in History, Associate Professor,
Professor at the Department of History and Social Sciences
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
(Berehove, Zakarpattia region, Ukraine) varadi.natalia@kmf.org.ua

INDUSTRY AND TRADE IN BEREHOVE AND ITS DISTRICT IN 1964–1991

The article comprehensively characterizes the industrial development of Berehove during the periods of stagnation and perestroika in the USSR in the context of the Ukrainian SSR and the Soviet economic system as a whole. It is established that Berehove, a city in western Ukraine, was an important industrial center during Soviet times. The main industries were: 1) textile industry: One of the main enterprises was the Berehove Production Association, which manufactured clothing products; 2) furniture production. The furniture industry was also well-developed. The city had several enterprises that produced furniture and joinery products; 3) food industry. Food products were produced, including canned goods, milk and agricultural products were processed, and winemaking and tobacco processing occupied an important place in the city's economy; 4) Building materials. The production of building materials, particularly bricks and tiles, was also a significant industry in the city. The trade and services sector were very developed, with many grocery and industrial shops, various workshops and ateliers, as well as numerous restaurants, confectioneries, and cafes operating in the city. Due to its geographical location directly near the border with Hungary and the availability of natural resources, Berehove became one of the most important economic centers of Transcarpathia. The industry of Berehove experienced various

stages of development during the Soviet era. Particularly intense growth was observed in the 1960's – 1970's, while in the 1980s a gradual decline began, and in the early 1990's, the city's economy experienced a deep crisis. Thanks to its border location, the city had economic ties with neighboring socialist countries, particularly Hungary and Czechoslovakia, which manifested in cooperation, exchange of experience, and participation in international exhibitions. Using Berehove as an example, one can trace typical problems of the Soviet economic system: excessive centralization, inefficient planning, shortage of goods, and declining product quality. In the 1980's, attempts at economic reforms (perestroika, acceleration) were made in the city, as in the entire USSR, which, however, failed to solve the accumulated problems.

Key words: Berehove, industry, trade, Soviet period, economic development, Transcarpathia, textile industry, furniture production, food industry, building materials, economic reform.

Постановка проблеми. Вивчення промислового розвитку окремого міста має значну історичну цінність, оскільки дає змогу краще зрозуміти загальні процеси індустріалізації та економічного розвитку радянської України в цілому. Це дає можливість проаналізувати, як загальнодержавна політика впроваджувалась на місцевому рівні. Особливої ваги у випадку Берегового Закарпатської обл. додає регіональний аспект дослідження, адже це місто має специфічне географічне розташування на кордоні з Угорщиною, що відкривало можливості встановлювати додаткові економічні зв'язки з сусідніми країнами соціалістичного табору. Тож дослідження дасть змогу виявити особливості індустріалізації прикордонних регіонів СРСР. Важливим аспектом актуальності є можливість простежити трансформації в економіці міста у різні періоди радянської доби.

На прикладі Берегового можна проаналізувати ефективність планової економіки СРСР, її досягнення та проблеми, що є актуальним для оцінки радянської економічної моделі загалом.

Нарешті, аналіз промислового потенціалу міста в минулому може мати практичне значення для розробки стратегій економічного розвитку Берегового в сучасних умовах. Отже, дослідження розвитку промисловості Берегового в радянський період має багатоаспектну актуальність – від поглиблення історичних знань до практичного значення для сучасного розвитку міста та регіону, що робить його важливим внеском у вивчення економічної історії України.

Аналіз публікацій. Економічне Закарпаття 1964–1991 рр. загалом розглянув у підрозділах колективної монографії Р. Офіцинський (Вегеш, Фединець, ред., 2010: 300–312). Втім, промисловість і торгівля Берегового та району відповідного періоду не ставали окремим предметом дослідження.

Мета дослідження полягає у всебічній характеристиці промислового розвитку Берегового в періоди застою та перебудови в СРСР в контексті УРСР і радянської економічної системи загалом.

Виклад основного матеріалу. М. Хрущова було знято з посади 1964 р., його замінив Леонід

Брежнєв (1964–1982). За часів Брежнєва в місті працювало багато заводів і установ, що показували відмінний результат – такі як Автостоянка (Автопарк), Банк, Винзавод, Шкіряний завод, Деревообробний комбінат, Машиноремонтний завод, Харчово-промисловий комбінат, Тютюново-ферментаційний завод, Швейна фабрика, Шляхово-будівельне підприємство, Ремонтна майстерня, Цегельний та Черепичний заводи, Міжрайонне ремонтне підприємство, Урожайний комбінат, Комбікормовий завод, Бійня, Млин, Хлібозавод, Сироварня, Котельня, Будівельно-монтажне управління, Сільгосптехніка.

4 листопада 1964 р., до чергової річниці Жовтневого перевороту, відкрився гастроном «Золотий колос» із найсучаснішим обладнанням міської торгівлі. Тут були відділи спецій, делікатесів, м'ясний та молочний з багатим вибором продуктів. З полиць можна було купити цукор, різні види каш, випічки. У відділі спецій облаштували кафе. Тут можна було насолодитися кавою, кондитерськими виробами та коктейлем. У відділі делікатесів можна було придбати понад 70 видів різноманітних цукерок, 32 сорти вина, серед яких «Променисте», «Троянда Закарпаття», «Рислінг», «Берегівське», «Боржавське». Окрім того, були в наявності коньяк та інші напої. Найбільшим був м'ясний і молочний відділ. На прилавках покупці могли знайти молочну продукцію, м'ясні вироби, напівфабрикати, ковбаси, копчену шинку, салат, яловичину. Магазин працював щодня, окрім святкових днів, з 9 до 23 години (Кузьменко, 1964: 4).

Розвиток промислового виробництва обговорювався на пленумі ЦК КПРС 27–28 вересня 1965 р. Вона мала на меті модернізацію, вдосконалення управління промисловістю, удосконалення планування й посилення економічного стимулювання виробництва (ТАРС: Інформаційне..., 1965: 1), а 29 вересня була прийнята постанова «Про вдосконалення управління промисловістю, вдосконалення планування, підвищення економічного стимулювання промислового виробництва» (Постанова пленуму..., 1965: 1–2). Було встановлено, що серйозним недоліком в управлінні промисловістю є те, що адміністративні методи

переважають над економічними. Господарські розрахунки на заводах багато в чому формальні: права заводів обмежені в господарській діяльності. Робота промислових підприємств регулюється плановістю, що обмежує самостійність та ініціативу колективів заводів, знижує відповідальність за вдосконалення організації виробництва. Система матеріального стимулювання промислових працівників робить їх слабо заінтересованими в поліпшенні загальних результатів роботи підприємств, підвищенні рентабельності виробництва та поліпшенні якості промислової продукції. Вони хотіли зменшити кількість планових показників, які мали бути затверджені зверху для заводів, забезпечити їх фінансами для розвитку та вдосконалення виробництва, покращити використання важливих економічних рушійних сил, таких як прибуток, ціни, премії та кредит. Після цього керівники промислових компаній і заводів, спеціалісти отримали більше самостійності.

Прийняті рішення не дуже покращили погану економічну ситуацію в промисловості через надмірно централізоване управління.

У жовтні 1965 р. 25 країн представили свої найкращі вина на міжнародній винній виставці та ярмарку в Тбілісі, столиці Грузії, де були представлені вина «Променисте», «Берегівське» і «Середнянське», розлиті на Берегівському винозаводі (Винрадгосп). «Променисте» 1962 р. здобуло срібну медаль (Дупелич, 1965: 4). На початку 1970 р. продукт берегівських виноробів – сухе вино «Променисте» – було представлено в Чехословаччині на міжнародному конкурсі вин у Пардубіце, в якому взяли участь заводи й фірми з виробництва марочних вин з багатьох країн світу. Тут вино «Променисте» було нагороджено бронзовою медаллю. Перше визнання це вино отримало 1956 р., завоювавши бронзову медаль на Європейському винному конкурсі в Югославії. Пізніше на різних міжнародних змаганнях він отримав ще 5 срібних медалей, таким чином пляшки були прикрашені вже 6 срібними та 2 бронзовими медалями, – повідомив 15 січня 1970 р. Л. Шелемба, головний інженер Берегівського винозаводу (Шелемба, 1970: 3).

XXIII з'їзд КПРС проходив з 29 березня по 8 квітня 1966 р. (Сьогодні розпочинає..., 1966: 1; ТАРС: XXIII з'їзд..., 1966: 1). Серед делегатів з'їзду в Москві була Магда Габор, бригадирка Берегівської швейної фабрики. Після повернення бригадирки додому, її бригада отримала назву XXIII з'їзду КПРС (Зустріч з делегатами з'їзду, 1966: 2). А в меблевому комбінаті назву XXIII з'їзду отримав один з його цехів. У наступні

роки цей звичай увійшов у моду, фабрики та майстерні стали називатися на честь партійних з'їздів і відомих подій.

Вже 27 жовтня 1968 р. делегація у складі 20 осіб прибула до міста як гості V Фестивалю дружби (Зустріч з делегатами з'їзду, 1966: 2). Після цього візити стали регулярними (Наші гості, 1969: 1). Дружба та співпраця між районами Берегового й Требишова все міцніли. Широкі зв'язки було встановлено в Требишові, Великих Капушанах, Чорному-над-Тисою, Кральовському-Хлмеці, Оршові-Педуре. Про цю дружбу нагадував гастроном «Требишов» у Береговому, та гастроном «Берегове» в Требишові (Теплі дружні зустрічі, 1969: 3; В гостях у словацьких подруг, 1969: 1; Наші гості..., 1969, 4; В гостях у словацьких друзів, 1969: 1; Незабутні зустрічі..., 1969: 3–4; В. Чопик, секретар..., 1971: 2).

1969 р. пройшов у підготовці до 100-річчя Леніна. На честь ювілею всі заводи, підприємства, колективи мали брати зобов'язання, робити всілякі пожертвування, повсюдно проходили соціалістичні змагання. 1970 р. низку берегівців було нагороджено медаллю «Сторіччя Леніна». Багато отримали, наприклад, звання комуністичної робітничої бригади, комуністичного ставлення до праці, Мандрівний Червоний прапор тощо (Слава Леніну..., 1970: 1, 3).

З року в рік зростала питома вага громадського харчування в обігу державної та кооперативної торгівлі. Провідну роль у цьому відігравав Комбінат громадського харчування, до складу якого входили ресторани, їдальні при деяких окремих промислових підприємствах і навчальних закладах. Послугами підприємств громадського харчування користувалося все більше робітників та їхніх сімей (Комбінат..., 1970: 1). Серед ресторанів популярні були «Карпати», «Дружба», «Фазан», «Жайворонок», «Ластівка» тощо (Чада, 1970: 4).

Вже 19 березня 1971 р. опублікували плани XXIV конгресу ЦК КПРС з IX п'ятирічки, реалізовані в 1971–1975 рр. (РАТАУ: На XXIV, 1971: 1). Відповідно до цього в Берегівському районі планувалося зростання промислового виробництва на 40%, 138 млн. руб., а продуктивності праці – на 36–40%.

У місті було побудовано багато нових заводів і майстерень. Ще до плану авторемонтний завод було перетворено на дослідно-промисловий завод з виробництва гаражного обладнання для виявлення дефектів. Такий тип заводу встановлено вперше в країні. Цим було закладено основи однієї з важливих галузей промисловості – приладобудування, на яке в п'ятирічці поклалися великі надії. Дослідний завод значно розширено.

Основні роботи провели 1972 р. Також ввели в експлуатацію сирзавод з виробництва кисломолочних продуктів, завдяки цьому вирішено безперервну переробку молока. Завершено будівництво фанерного заводу, цеху з виготовлення покрівлі та нового деревообробного цеху. Було відбудовано меблеву фабрику, введено в дію нову швейну фабрику. Завершено будівництво нового хлібозаводу та монтаж його обладнання. Потужність нового цеху становила 30 т хлібобулочних виробів на добу. Консервний завод було розширено новими цехами, зокрема з виробництва оцту, потужність якого становила 300 тис. декалітрів столового оцту на рік. 1972 р. збудовано заводський робітничий гуртожиток на 200 місць. Райпромкомбінат розширився столярною майстернею. Будувалися нові торгові заклади. На покриття витрат на реорганізацію держава виділяла близько 2,5 млн. руб.

1973 р. цегельний завод було реконструйовано, що дало змогу скоротити дефіцит каналізаційних труб, адже щорічно тут виробляли 15 млн. штук труб.

За роки IX п'ятирічки місто, безсумнівно, значно розвинулося, зросло промислове сільськогосподарське виробництво, розгорнулося велике будівництво. Але було багато прогалин через неакуратну роботу.

Трудящі міста старалися добре працювати, а їхня продукція була відома в багатьох союзних республіках. З нагоди олімпіади меблевий комбінат отримав замовлення на облаштування двох олімпійських готелів. Так, під керівництвом майстрів Дюли Козми та Йожефа Журки вони облаштували готель на 500 місць у Міжнародному аеропорту Шереметьєво-2 і готель на 900 місць для персоналу та пасажирів на Ленінградському проспекті в Москві (Тимецький, 1980: 2). Швейна фабрика випустила 3800 одиниць одягу на суму 150 тис. руб., на яких було зображено емблеми олімпіади (Дунковська, 1980: 2).

На початку 1980-х рр. соціалістична економіка погіршувалася в усіх секторах. До кінця X п'ятирічки стало очевидно, що надмірно централізована планова економіка не виправдовує очікувань і не може досягти поставлених показників.

Економічні труднощі ставали дедалі відчутнішими. XXVI з'їзд партії, який відбувся 10–11 лютого 1981 р., поставив головним завданням відновити розхитану соціалістичну економіку, одним із основних завдань було обговорення проекту «Основних напрямів економічного і соціального розвитку Радянського Союзу на 1981–1985 роки і на період до 1990 року», що ставив за мету підвищити добробут народу, розвинути народне господарство, досягнути науково-техніч-

ного прогресу, економити ресурси тощо (ПАТАУ: XXVI з'їзд..., 1981: 1). Наступного дня після з'їзду з гучними гаслами й соціалістичними змаганнями почалося якнайшвидше його здійснення на кожній фабриці, заводі (Ми виконуємо..., 1981: 1), але втілити з планів вдалося небагато.

З 15 вересня 1981 р. піднялися комерційні ціни на окремі товари. Ціни на вино та горілку, а також на тютюнові вироби зросли на 17–27%, ювелірні вироби, кришталь, килими, хутра, хутрянні вироби, одяг з натуральної шкіри, модні товари, вовна, меблі, порцеляни подорожчали на 25–30%, нафтопродукти й бензин – на 30–40 коп. (У Держкомцінах..., 1981: 1).

16 березня 1975 р. з нагоди з'єднання радянської та угорської ділянок газогону «Братство» на українсько-угорському кордоні відбулися велелюдні зібрання. Сюди прибули О. Сорокін, заступник міністра з будівництва нафтової та газової промисловості СРСР, П. Шімон, заступник міністра важкої промисловості Угорської Народної Республіки, Є. Щепкін, генеральний директор Союззакордонгаз, А. Бан, генеральний директор МНК Трастовий фонд нафтової й газової промисловості та багато інших.

«Братство», разом із зданим раніше нафтогонном «Дружба» доставляв енергоносії російських нафтогазових родовищ до Угорщини та інших країн Східної Європи. Газогін будувався в досить складних умовах. Його довжина на території Угорщини становить 126 км. Під час будівництва довелося двічі перетнути Тису. Двоє угорських і двоє українських зварювальників завершили роботу під бурхливі оплески публіки, потім над полями спалахнуло блакитне полум'я газового факела (Запалили факели..., 1974: 1). Це було присвячено відкриттю XI конгресу Угорської соціалістичної робочої партії (УСРП), що відбулося 19 березня, і на якому радянську делегацію очолював сам Л. Брежнєв (ТАРС: Делегація КППС..., 1974: 1).

Тим часом Л. Брежнєв оточив себе підлабузниками, які підтримували його в усьому, приховували його помилки, до того ж генсек партії ледь міг говорити через склероз, що все більше загостріювався. У країні зріс протекціонізм і збільшувалася корупція, економічна ситуація стрімко погіршилася. Продовольче постачання для населення було з перебоями (Мілян, 1982: 3).

Пленум ЦК КППС від 24 травня 1982 р. затвердив продовольчу програму Радянського Союзу до 1990 р., відповідно до резолюцій XXVI з'їзду ЦК КППС. Основним завданням XI і XII п'ятирічок була восьмирічна продовольча програма з 9 частин (ТАРС: Пленум..., 1981: 1). Результати, досягнуті

протягом останніх 3 п'ятирічок, підкреслювались (ТАРС: Центральне..., 1981: 1) і порівнювались з результатами 1965 р. (ТАРС: Ефективного..., 1981: 3), тому здавалося, що це величезні успіхи в усіх сферах. У реальності в магазинах не вистачало м'ясної та молочної продукції. Населення просили економити на хлібові. За основними продуктами доводилося стояти в черзі. Створена для району продовольча програма явно перевищувала можливості господарств (Виконаємо рішення..., 1981: 1–3).

10 листопада 1982 р. Л. Брежнев помер, а на посаду генерального секретаря партії обрали 68-річного Ю. Андропова. За короткий час він збудував справжню поліцейську державу. Економічні труднощі намагався вирішити шляхом посилення трудової дисципліни (Мілян, 1982: 3; Гідно зустрічаємо..., 1982: 1). «Потрібно підвищити почуття відповідальності за дотримання державної та трудової дисципліни та вести рішучу боротьбу з тими, хто ухиляється від роботи, тими людьми, які свої особисті інтереси ставлять вище інтересів держави», – закликали очільники Берегового (Виконуємо рішення..., 1982: 1). Вони вважали, що низькі виробничі результати, як і всі інші проблеми, в першу чергу пов'язані з низькою трудовою дисципліною працівників. Кілька разів під час перевірки було встановлено: «...більшість людей після обіду не поспішають на робоче місце, довго стоять у черзі за кавою, а деякі роблять покупки в робочий час, є навіть такі, хто вживають спиртні напої, інші роблять зачіски, фотографуються або чекають на міській телефонній станції на замовлену телефонну розмову...» (Стоячи в черзі..., 1985: 1). Змінити це можна було б тільки шляхом збільшення матеріального заохочення робітників. Заохочення до кращої роботи різноманітними масовими заходами не сприяло ситуації.

У січні 1983 р. Рада Міністрів прийняла постанову про поліпшення обслуговування населення та скорочення прогулів (ТАРС: У Раді..., 1983: 1). Працівники міліції патрулювали вулиці й магазини, перевіряли документи в людей і карали тих, кого спіймали на «прогулах» у робочий час.

У квітні 1983 р. в СРСР оприлюднили проект закону «Про трудові колективи та підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами та організаціями» (ТАРС: Законопроект..., 1983: 1). Започаткували різні рухи, метою яких було зміцнити трудову дисципліну.

Основними завданнями п'ятирічного плану були підвищення ефективності та якості роботи, зниження собівартості. Андропов у виступі на

грудневому пленумі КПРС поставив завдання: «продуктивність праці необхідно збільшити не менше ніж на 1 відсоток понад нормою, а собівартість продукції знизити додатково на 0,5 відсотка» (Давайте виконувати..., 1983: 1).

Андропов помер 9 лютого 1984 р. 13 лютого на позачерговому пленумі КПРС генеральним секретарем обрали хворобливого 73-річного К. Черненка (Пленум ЦК КПРС..., 1984: 1). Його економічні знання були неповні, тому його більше хвилювали ідеологічні питання. У виступах критикував політичну працю. «Для партійних комітетів займатися економікою в першу чергу означає мати справу з людьми, які здійснюють управління. Секретарям партійних організацій, керівникам і спеціалістам господарств, організацій і промислових підприємств цю інструкцію потрібно взяти до уваги!» – наголошував він уже в першій промові, 13 лютого 1984 р., на позачерговому пленумі ЦК КПРС (На шляху комуністичного... 1984: 1).

«40-річчя перемоги зустрінемо сорокатижневою передовою роботою!» – з цим лозунгом влітку 1984 р. було започатковано народне соціалістичне змагання на честь 40-річчя перемоги у війні (40-річчя... 1984: 1). До цього долучилися всі колективи міста.

Хворобливий генсек, який не розумівся на економічних проблемах, не багато міг зробити, щоб кардинально змінити ситуацію. І тоді вже не можна було досягти результату порожніми гаслами, які спонукали підвищувати ефективність виробництва.

К. Черненко не зміг змінити становище, все рідше виступав, і помер після важкої хвороби, 10 березня 1985 р. (Від ЦК КП(б)У..., 1985: 1). 11 березня 1985 р. на позачерговому пленумі ЦК КПРС генеральним секретарем ЦК КПРС обрали 54-річного Михайла Горбачова (ТАРС: Пленум..., 1985: 2).

«Ускореніє», спрямоване на прискорення економічного та соціального розвитку, поволі замінювалося на гасло «перебудовного» пакету економічних і соціальних реформ. Проте позитивних результатів не було. А невдачі намагалися прикрити масовими нагородами.

18 квітня 1985 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів Радянського Союзу прийняли постанову «Про заходи щодо подальшого розвитку місцевої промисловості в 1986–1990 роках і на період до 2000 року», яка у 1986–2000 рр. була б невід'ємною частиною комплексної програми виробництва суспільних благ і розвитку сфери послуг. У постанові передбачалося, що 1990 р. порівняно з 1985 р. випуск товарів народного споживання мав бути збільшений не менше, ніж в

1,3 р., а 2000 р. – в 1,8 р. Радам міністрів союзних і автономних республік та місцевим радам народних представників доручалося розробити заходи, в яких місцеві промислові підприємства мали передбачити збільшення виробництва продукції, а також обсягів виробництва продукції секторів прикладного мистецтва, на які був високий попит серед широких верств, слід було підвищити якість цих товарів і розширити асортимент (ТАРС: Ми розвиваємо..., 1985: 1).

У Береговому створили багато допоміжних фабрик, які випускали переважно сувеніри: ведмедів, що грають на гітарах і акордеонах, різьблених дерев'яних оленів, орлів, лелек, що гніздяться на димарях, грона винограду, вилиті з пластику. Все це відволікало багатьох людей від виробництва.

25 лютого 1986 р. розпочав роботу XXVII з'їзд ЦК КПРС (ТАРС: На XXVII з'їзді, 1986: 1–2), який змінив Програму партії, 3 березня затвердив п'ятирічний план на 1986–1990 рр. і основні напрями економічного та соціального розвитку до 2000 р. (ТАРС: На XXVII..., 1986: 1–2).

За звітними даними, виробництво промислової продукції в Берегівському районі за 1981–1985 рр. зросло на 20,9%, продуктивність праці – на 27,4%. Заводи понад план дали країні продукції на 14,1 млн. руб., здійснено інвестиційне будівництво на 98,3 млн. руб. Насправді якість продукції й торгівля були погані, інвестиційне будівництво сповільнювалося, населення не мало грошей (Чанаді, 2004: 273). Завдання, поставлені на XII п'ятирічку, перевищували можливості. Відповідно до цього промислове виробництво мало бути збільшено на 20% тощо (На сесії..., 1986: 1, 3).

Уже в першому півріччі 1986 р. 6 заводів Берегівського району – в тому числі тютюново-ферментаційний завод, меблевий комбінат, швейна фабрика, млиновий комбінат – не виконали плани, продуктивність праці знизилася на кожному п'ятому заводі, промисловість досягла 77,8%, а собівартість продукції зросла на 1,5 млн. руб. (Як ми працювали..., 1986: 1).

15 квітня 1987 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про заходи щодо реалізації закону СРСР про приватну зайнятість», у якій зобов'язувала виконавчі комітети місцевих рад, підприємства, установи та організації вжити заходів щодо розвитку приватної зайнятості та підтримку галузей, призначених для задоволення потреб у товарах і послугах суспільного споживання, заохочувати приватних підприємців, вступати в договірні відносини, співпрацювати з державними, кооперативними та іншими підприємствами, установами й організаціями. 1 травня

1987 р. набув чинності закон про приватну зайнятість. Уже за перші дні заяву на отримання ліцензії на підприємницьку діяльність зареєстрували 164 особи (Пюшпокі, 1987: 3). Перед підприємцями було зведено багато непотрібних бар'єрів і перешкод. Приватна зайнятість дозволялася лише в дрібній промисловості та сфері послуг, заборонялося використання будь-якої найманої праці, а державі надавалося право та можливість «регулювати» діяльність підприємців.

Перехід до ринкової економіки в умовах соціалістичної системи не вдався. У січні 1990 р. введено талони на цукор і мийні засоби. Наприклад, на одну людину можна було придбати 1,5 кг цукру та 1,5 кг мийного засобу на місяць. Товарів не вистачало, товари, які надходили в магазини, люди розкупували за лічені хвилини. Сигарети не можна було придбати навіть за талони. Пізніше, коли товари зникли з полиць, було введено талонну систему майже на все.

У жовтні 1990 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про захист споживчого ринку на території УРСР»: з метою стабілізації споживчого ринку та боротьби з шапталем, з 1 листопада на території УРСР продавалися продовольчі та непродовольчі товари та вироби виробничо-технічного призначення за споживчими картками з купонами (Покупка по талонам..., 1990: 1).

12 листопада 1990 р. постанова «Про видачу, зберігання та облік карток споживача та продаж товарів за купонами» унеможливило комерційний рух. Разом з оплатою людям видавали купони, лише за ними можна було робити покупки в магазинах (Постанова уряду..., 1991: 1).

Промислове виробництво майже повністю зупинилося, безробіття досягло величезного рівня. Довіра людей до соціалістичної системи була остаточно похитнута, настав час зміни режиму.

Висновки. Берегове, місто на заході України, у радянські часи було важливим промисловим центром. Основними галузями промисловості були:

1. Текстильна промисловість: Одним з основних підприємств було Берегівське виробниче об'єднання, яке виготовляло швейну продукцію.
2. Виробництво меблів. Меблева промисловість також була добре розвинена. Місто мало кілька підприємств, які виготовляли меблі та столярні вироби.
3. Харчова промисловість. Вироблялися продукти харчування, включаючи консерви, перероблялися молоко й сільськогосподарська продукція, важливе місце в економіці міста займали виноробство та обробка тютюну.

4. Будівельні матеріали. Виробництво будівельних матеріалів, зокрема цегли й черепиці, також була значущою галуззю міста.

Дуже розвиненою була сфера торгівлі та послуг, в місті працювало багато продуктових і промислових крамниць, різнорідних майстерень і ательє, а також діяли численні ресторани та цукерні й кафе.

Берегове завдяки географічному розташуванню безпосередньо біля кордону з Угорщиною та наявності природних ресурсів стало одним із найважливіших економічних центрів Закарпаття. Промисловість Берегового пережила різні етапи розвитку протягом радянської доби. Особливо інтенсивне зростання спостерігалось у 1960–1970-х рр., тоді як

у 1980-х почався поступовий занепад, а на початку 1990-х економіка міста зазнала глибокої кризи. Завдяки прикордонному розташуванню, місто мало економічні зв'язки з сусідніми соціалістичними країнами, зокрема Угорщиною та Чехословаччиною, що проявлялося у співпраці, обміні досвідом та участі в міжнародних виставках. На прикладі Берегового можна простежити типові проблеми радянської економічної системи: надмірна централізація, неефективність планування, дефіцит товарів, зниження якості продукції. У 1980-х рр. у місті, як і в усьому СРСР, проводилися спроби економічних реформ (перебудова, прискорення), які, однак, не змогли вирішити накопичені проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В гостях у словацьких друзів. *Червоний прапор*. 31 травня 1969. Вип. 25. № 63. С. 1.
2. В гостях у словацьких подруг. *Вереш засло / Червоний прапор*. 27 лютого 1969. Вип. 25. № 37. С. 1.
3. В. Чопик, секретар районного комітету КПЧ у Требишові: «Наша поїздка була цікавою та корисною». *Вереш засло / Червоний прапор*. 6 липня 1971. Вип. 27. № 79. С. 2.
4. В. П. 40-річчя перемоги зустрічаємо сорока тижнями передової роботи! *Вереш засло / Червоний прапор*. 28 липня 1985. Вип. П. № 90. С. 1.
5. В. П. На шляху комуністичного творення. *Вереш засло / Червоний прапор*. 23 лютого 1984. Вип. П. № 24. С. 1.
6. В. П. Пленум ЦК КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 14 лютого 1984. Вип. П. № 20. С. 1.
7. Вегеш М., Фединець Ч., ред. *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура*. Ужгород: Ліра, 2010.
8. Виконаємо рішення травневого пленуму ЦК КПРС! Пленум Берегівського райкому КП України. *Вереш засло / Червоний прапор*. 13 липня 1981. № 82. С. 1–3.
9. Виконуємо рішення листопадового пленуму ЦК КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 7 грудня 1982. № 151. С. 1.
10. Від ЦК КП(б)У, Президії Верховної Ради Радянського Союзу, Ради Міністрів Радянського Союзу. *Вереш засло / Червоний прапор*. 12 березня 1985. Вип. П. № 31. С. 1.
11. Гідно зустрічаємо ювілей нашої країни. *Вереш засло / Червоний прапор*. 7 грудня 1982. № 149. С. 1.
12. Давайте виконувати рішення грудневого пленуму ЦК КПРС 1983 року. *Вереш засло / Червоний прапор*. 5 січня 1983. Вип. П. № 3. С. 1.
13. Дунковська Л. Завтра день працівників легкої промисловості. *Вереш засло / Червоний прапор*. 7 червня 1980. № 69. С. 2.
14. Дупелич Р. Вино зі срібною медаллю. *Вереш засло / Червоний прапор*. 9 жовтня 1965. Вип. 21. № 121. С. 4.
15. Запалили факели дружби. *Вереш засло / Червоний прапор*. 18 березня 1974. Вип. 18. № 33. С. 1.
16. Зустріч з делегатами з'їзду. *Вереш засло / Червоний прапор*. 14 квітня 1966. Вип. 22. № 39. С. 2.
17. Комбінат громадського харчування. *Вереш засло / Червоний прапор*. 17 лютого 1970. Вип. 26. № 20. С. 1.
18. Кузьменко П. Чекаємо всіх вас! *Вереш засло / Червоний прапор*. 5 листопада 1964. Вип. 20. № 132. С. 4.
19. Ми виконуємо рішення ХХVI з'їзду КП України. *Вереш засло / Червоний прапор*. 19 лютого 1981. № 21. С. 1.
20. Мілян В. Внесок молоді. *Вереш засло / Червоний прапор*. 18 листопада 1982. Вип. 141. № 3.
21. На сесії районної ради народних депутатів. *Вереш засло / Червоний прапор*. 29 квітня 1986. № 51. С. 1, 3.
22. Наші гості. *Вереш засло / Червоний прапор*. 15 травня 1969. Т. 25. № 56. С. 1.
23. Наші гості – друзі-словаки. *Вереш засло / Червоний прапор*. 17 травня 1969. Вип. 25. № 57. С. 4.
24. Незабутні зустрічі на словацькій землі. *Вереш засло / Червоний прапор*. 5 червня 1969. Вип. 25. № 65. С. 3–4.
25. Покупка по талонам споживача. *Вереш засло / Червоний прапор*. 1 листопада 1990. № 130. С. 1.
26. Постанова пленуму ЦК від 29 вересня 1965 р. «Про вдосконалення управління промисловістю, вдосконалення планування та економічного стимулювання промислового виробництва». *Вереш засло / Червоний прапор*. 2 жовтня 1965. Вип. 21. № 118. С. 1–2.
27. Постанова уряду про погашення банкнот. *Вереш засло / Червоний прапор*. 24 січня 1991. № 12. С. 1.
28. Пюшпок І. Як можна отримати промислову ліцензію? *Вереш засло / Червоний прапор*. 5 травня 1987. № 54. С. 3.
29. РАТАУ: ХХVI з'їзд Компартії України. *Вереш засло / Червоний прапор*. 12 лютого 1981. № 18. С. 1.
30. РАТАУ: На ХХIV з'їзді компартії України. *Вереш засло / Червоний прапор*. 19 березня 1971. Т. 27. № 32. С. 1.
31. Святкування V-го міжнародного районного фестивалю дружби в м. Берегове. *Вереш засло / Червоний прапор*. 29 жовтня 1968. Т. 24. № 128. С. 4.
32. Слава Леніну! Слава партії! Ювілейні урочистості у Берегові. *Вереш засло / Червоний прапор*. 14 квітня 1970. Вип. 26. № 44. С. 1, 3.
33. Стоячи в черзі за кавою. *Вереш засло / Червоний прапор*. 13 червня 1985. Вип. П. № 71. С. 1.
34. Сьогодні розпочинає свою роботу ХХІІІ з'їзд КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 29 березня 1966. Т. 22. № 38. С. 1.
35. ТАРС: ХХІІІ з'їзд лєнінської партії. *Вереш засло / Червоний прапор*. 31 березня 1966. Вип. 22. № 39. С. 1.
36. ТАРС: Делегація КПРС прибула до Будапешта. *Вереш засло / Червоний прапор*. 18 березня 1974. Вип. 18. № 33. С. 1.
37. ТАРС: Ефективного управління та господарювання. *Вереш засло / Червоний прапор*. 1 червня 1981 р. № 64. С. 3.

38. ТАРС: Законопроект про трудові колективи. *Вереш засло / Червоний прапор*. 14 квітня 1983. Вип. П. № 45. С. 1.
39. ТАРС: Інформаційне повідомлення про Пленум ЦК КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 30 вересня 1965. Вип. 21. № 117. С. 1.
40. ТАРС: Ми розвиваємо місцеву промисловість. *Вереш засло / Червоний прапор*. 7 травня 1985. № 55. С. 1.
41. ТАРС: На XXVII з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу. *Вереш засло / Червоний прапор*. 1 березня 1986. № 26. С. 1–2.
42. ТАРС: На XXVII з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу. *Вереш засло / Червоний прапор*. 4 березня 1986. № 27. С. 1–2.
43. ТАРС: Пленум ЦК КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 27 травня 1981. № 62. С. 1.
44. ТАРС: Пленум ЦК КПРС. *Вереш засло / Червоний прапор*. 12 березня 1985. Вип. П. № 31. С. 2.
45. ТАРС: У Раді Міністрів Радянського Союзу. *Вереш засло / Червоний прапор*. 20 січня 1983. Вип. П. № 9. С. 1.
46. ТАРС: Центральне завдання партії і держави. *Вереш засло / Червоний прапор*. 29 травня 1981. № 63. С. 1.
47. Теплі дружні зустрічі. *Вереш засло / Червоний прапор*. 25 лютого 1969. Вип. 25. № 24. С. 3.
48. Тимецький Б. Почесне замовлення. *Вереш засло / Червоний прапор*. 1 січня 1980. № 1. С. 2.
49. У Держкомцінах Радянського Союзу. *Вереш засло / Червоний прапор*. 17 вересня 1981. № 114. С. 1.
50. Чада Ш. Обід за трьома столами. *Вереш засло / Червоний прапор*. 14 лютого 1970. № 19. С. 4.
51. Чанаді Д. *У вирі доленосних років*. Ужгород: ПоліПринт, 2004.
52. Шелемба Л. «Променисте» набуває популярності. *Вереш засло / Червоний прапор*. 15 січня 1970. Вип. 26. № 6. С. 3.
53. Як ми працювали в першому півріччі. *Вереш засло / Червоний прапор*. 19 липня 1986. № 86. С. 1.

REFERENCES

1. V hostiakh u slovatskykh druživ [Visiting Slovak Friends]. (1969). *Chervonyi prapor – Red Flag*, 31 travnia, 25 (63), 1. [in Ukrainian].
2. V hostiakh u slovatskykh podruh [Visiting Slovak Female Friends]. (1969). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 27 liutoho, 25 (37), 1. [in Ukrainian].
3. V. Chopyk, sekretar raionnoho komitetu KPCh u Trebyshovi: «Nasha poizdka bula tsikavoio ta korysnoiu» [V. Chopyk, Secretary of the District Committee of the Communist Party of Czechoslovakia in Trebišov: «Our Trip Was Interesting and Useful»]. (1971). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 6 lypnia, 27 (79), 2. [in Ukrainian].
4. V. P. (1985). 40-richchia peremohy zustrichaemo soroka tyzhniamy peredovoi roboty! [We Meet the 40th Anniversary of Victory with Forty Weeks of Advanced Work!]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 28 lypnia, P (90), 1. [in Ukrainian].
5. V. P. (1984). Na shliakhu komunistychnoho tvorennia [On the Path of Communist Creation]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 23 liutoho, P (24), 1. [in Ukrainian].
6. V. P. (1984). Plenum TsK KPRS [Plenum of the Central Committee of the CPSU]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 14 liutoho, P (20), 1. [in Ukrainian].
7. Vehesh M., Fedynets Ch., red. (2010). *Zakarpattia 1919–2009 rokiv: istoriia, polityka, kultura [Transcarpathia 1919–2009: History, Politics, Culture]*. Uzhhorod: Lira. [in Ukrainian].
8. Vykonaemo rishennia travnevoho plenumu TsK KPRS! Plenum Berehivskoho raikomu KP Ukrainy [We Will Implement the Decisions of the May Plenum of the Central Committee of the CPSU! Plenum of the Berehove District committee of the Communist Party of Ukraine]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 13 lypnia, 82, 1–3. [in Ukrainian].
9. Vykonuiemo rishennia lystopadovoho plenumu TsK KPRS. [We Are Implementing the Decisions of the November Plenum of the Central Committee of the CPSU]. (1982). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 7 hrudnia, 151, 1. [in Ukrainian].
10. Vid TsK KP(b)U, Prezydii Verkhovnoi Rady Radianskoho Soiuzu, Rady Ministriv Radianskoho Soiuzu [From the Central Committee of the CP(b)U, the Presidium of the Supreme Soviet of the Soviet Union, the Council of Ministers of the Soviet Union]. (1985). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 12 bereznia, P (31), 1. [in Ukrainian].
11. Hidno zustrichaemo yuvilei nashoi krainy [We Are Worthily Meeting the Anniversary of Our Country]. (1982). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 7 hrudnia, 149, 1. [in Ukrainian].
12. Davaite vykonuvaty rishennia hrudnevoho plenumu TsK KPRS 1983 roku [Let's Implement the Decisions of the December 1983 Plenum of the Central Committee of the CPSU]. (1983). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 5 sichnia, P (3), 1. [in Ukrainian].
13. Dunkovska L. (1980). Zavtra den pratsivnykiv lehkoi promyslovosti [Tomorrow is the Day of Light Industry Workers]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 7 chervnia, 69, 2. [in Ukrainian].
14. Dupelych R. (1965). Vyno zi sriblnoiu medalliu [Wine with a Silver Medal]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 9 zhovtnia, 21 (121), 4. [in Ukrainian].
15. Zapalyly fakely družby [Lit the Torches of Friendship]. (1974). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 18 bereznia, 18 (33), 1. [in Ukrainian].
16. Zustrich z delehatamy zizdu [Meeting with Congress Delegates]. (1966). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 14 kvitnia, 22 (39), 2. [in Ukrainian].
17. Kombinat hromadskoho kharchuvannia [Public Catering Combine]. (1970). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 17 liutoho, 26 (20), 1. [in Ukrainian].
18. Kuzmenko P. (1964). Chekaiemo vsikh vas! [We are Waiting for All of You!]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 5 lystopada, 20 (132), 4. [in Ukrainian].
19. My vykonuiemo rishennia XXVI zizdu KP Ukrainy [We are Implementing the Decisions of the XXVI Congress of the Communist Party of Ukraine]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 19 liutoho, 21, 1. [in Ukrainian].
20. Milian V. (1982). Vnesok molodi [The Contribution of Youth]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 18 lystopada, 141 (3). [in Ukrainian].

21. Na sesii raionnoi rady narodnykh deputativ [At the Session of the District Council of People's Deputies]. (1986). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 29 kvitnia, 51, 1, 3. [in Ukrainian].
22. Nashi hosti [Our Guests]. (1969). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 15 travnia, 25 (56), 1. [in Ukrainian].
23. Nashi hosti – druzi-slovaky [Our Guests Are Slovak Friends]. (1969). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 17 travnia, 25 (57), 4. [in Ukrainian].
24. Nezabutni zustrichi na slovatskii zemli [Unforgettable Meetings on Slovak Territory]. (1969). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 5 chervnia, 25 (65), 3–4. [in Ukrainian].
25. Pokupka po talonam spozhyvacha [Purchase by Consumer Coupons]. (1990). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 1 lystopada, 130, 1. [in Ukrainian].
26. Postanova plenumu TsK vid 29 veresnia 1965 r. «Pro vdoskonalennia upravlinnia promyslovistiu, vdoskonalennia planuvannia ta ekonomichnoho stymuliuвання promysloвого виробництва» [Resolution of the Central Committee Plenum of September 29, 1965 «On Improving Industrial Management, Improving Planning and Economic Stimulation of Industrial Production»]. (1965). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 2 zhovtnia, 21 (118), 1–2. [in Ukrainian].
27. Postanova uriadu pro pohashennia banknot [Government Resolution on the Redemption of Banknotes]. (1991). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 24 sichnia, 12, 1. [in Ukrainian].
28. Piushpoki I. (1987). Yak mozna otrymaty promyslovu litsenziu? [How Can One Obtain an Industrial License?]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 5 travnia, (54), 3. [in Ukrainian].
29. RATAU: XXVI zizd Kompartii Ukrainy [RATAU: XXVI Congress of the Communist Party of Ukraine]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 12 liutoho, 18, 1. [in Ukrainian].
30. RATAU: Na XXIV zizdi kompartii Ukrainy [RATAU: At the XXIV Congress of the Communist Party of Ukraine]. (1971). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 19 bereznia, 27(32), 1. [in Ukrainian].
31. Sviatkuvannia V-ho mizhnarodnoho raionnoho festyvaliu druzhby v m. Berehovo [Celebration of the V International District Friendship Festival in Berehovo]. (1968). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 29 zhovtnia, 24 (128), 4. [in Ukrainian].
32. Slava Leninu! Slava partii! Yuvileini urochystosti u Berehovi [Glory to Lenin! Glory to the Party! Anniversary Celebrations in Berehovo]. (1970). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 14 kvitnia, 26 (44), 1, 3. [in Ukrainian].
33. Stoiachy v cherzi za kavoiu [Standing in Line for Coffee]. (1985). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 13 chervnia, P (71), 1. [in Ukrainian].
34. Siohodni rozpochynaie svoiu robotu XXIII zizd KPRS [Today the XXIII Congress of the CPSU Begins Its Work]. (1966). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 29 bereznia, 22 (38), 1. [in Ukrainian].
35. TARS: XXIII zizd leninskoï partii [TASS: XXIII Congress of the Leninist Party]. (1966). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor*, 31 bereznia – *Red Flag*, 22 (39), 1. [in Ukrainian].
36. TARS: Delehatyia KPRS prybula do Budapeshta [TASS: The CPSU Delegation Arrived in Budapest]. (1974). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 18 bereznia, 18 (33), 1. [in Ukrainian].
37. TARS: Efektyvnoho upravlinnia ta hospodariuvannia [TASS: Effective Management and Economy]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 1 chervnia, 64, 3. [in Ukrainian].
38. TARS: Zakonoproekt pro trudovi kolektyvy [TASS: Bill on Labour Collectives]. (1983). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 14 kvitnia, P (45), 1. [in Ukrainian].
39. TARS: Informatsiine povidomlennia pro Plenum TsK KPRS [TASS: Information Report on the Plenum of the Central Committee of the CPSU]. (1965). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 30 veresnia, 21 (117), 1. [in Ukrainian].
40. TARS: My rozvyvaiemo mistsevu promyslovist [TASS: We Are Developing Local Industry]. (1985). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 7 travnia, 55, 1. [in Ukrainian].
41. TARS: Na XXVII zizdi Komunistychnoi partii Radianskoho Soiuzu [TASS: At the XXVII Congress of the Communist Party of the Soviet Union]. (1986). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 1 bereznia, 26, 1–2. [in Ukrainian].
42. TARS: Na XXVII z'yizdi Komunistychnoyi partiyi Radyans'koho Soyuzu [TASS: At the XXVII Congress of the Communist Party of the Soviet Union]. (1986). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 4 bereznia, 27, 1–2. [in Ukrainian].
43. TARS: Plenum TSK KPRS [TASS: Plenum of the Central Committee of the CPSU]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 27 travnya, 62, 1. [in Ukrainian].
44. TARS: Plenum TSK KPRS [TASS: Plenum of the Central Committee of the CPSU]. (1985). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 12 bereznia, P (31), 2. [in Ukrainian].
45. TARS: U Radi Ministriv Radyans'koho Soyuzu [TASS: In the Council of Ministers of the Soviet Union]. (1983). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 20 sichnya, P (9), 1. [in Ukrainian].
46. TARS: Tsentral'ne zavdannia partiyi i derzhavy [TASS: The Central Task of the Party and the State]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 29 travnya, 63, 1. [in Ukrainian].
47. Tepli druzhni zustrichi [Warm Friendly Meetings]. (1969). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 25 lyutoho, 25 (24), 3. [in Ukrainian].
48. Tymets'ky B. Pochesne zamovlennia [Honorable Order]. (1980). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 1 sichnya, 1, 2. [in Ukrainian].
49. U Derzhkomtsinakh Radyans'koho Soyuzu [In the State Committee on Prices of the Soviet Union]. (1981). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 17 veresnya, 114, 1. [in Ukrainian].
50. Chada SH. (1970). Obid za tr'oma stolamy [Dinner at Three Tables]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 14 lyutoho, 26 (19), 4. [in Ukrainian].
51. Chanadi D. (2004). *U vyri dolenosnykh rokiv [In the Whirlwind of Fateful Years]*. Uzhhorod, PoliPrynt. [in Ukrainian].
52. Shelemba L. (1970). «Promenyste» nabuvaye populyarnosti [«Promenyste» is Gaining Popularity]. *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 15 sichnya, 26 (6), 3. [in Ukrainian].
53. Yak my pratsyuvaly v pershomu pivrichchi [How We Worked in the First Half of the Year]. (1986). *Veresh zaslo / Chervonyi prapor – Red Flag*, 19 lypnya, 86, 1. [in Ukrainian].